

De Brabantse bundel gaat dan verder met de historiografie in verband met Peter van Os, waarbij het artikel van Tom Hage, 'Van zwanen en Trojanen, laatmiddeleeuwse origografie in Noord-Brabant' (75-88) een overgang vormt. Daarin worden de merkwaardige legenden omtrent de Trojaanse afkomst van de hertogen van Brabant en ook van de mythische held Brabon uit de doeken gedaan, evenals de rol van een zwaan die de Brabanders de weg naar Nijmegen zou hebben gewezen. Waarom juist Nijmegen, wordt overigens door Hage niet uitgelegd. We krijgen hier inzicht in botsende opvattingen over de mogelijke herkomst en legitimatie van heersersgeslachten, waarin ook een Noord-Brabantse auteur als Willem van Berchen (1472) zich niet onbetuigd blijkt te hebben gelaten. Diens stroomlijning van de wel zeer fantastische genealogieën werd overigens niet overgenomen door Peter van Os, die daarin geheel steunde op de nogal verwarde versie van de gedrukte *Alderexcellentste Chronike van Brabant* van 1497.

Aan aspecten van de *Kroniek* van Peter van Os zijn dan de volgende artikelen van de bundel gewijd: Jan Sanders over 'constructie en inhoud' (89-100), Geertrui van Synghel, 'Het dilemma van de typologie: stadskroniek versus gewestelijke kroniek' (101-109), Annemarie van Lith-Droogleeveer Fortuijn over 'De relatie tussen vorm en inhoud in de kroniek van Peter van Os' (110-121) en Robert Stein, 'De kroniek van Peter van Os en de Brabantse historiografie' (122-138). Het lijkt mij een beetje een spel van woorden of men deze kroniek nu een stadskroniek met gewestelijke uitbreiding of een gewestelijke kroniek met stedelijke bijzonderheden wil noemen (het dilemma van de typologie), aangezien Peter van Os uitging van oorkonden en andere door hem zelf verzamelde documenten die de privileges van 's-Hertogenbosch maar ook van heel Brabant bekrachtigden. Hij ordende ze per schepenaar van 's-Hertogenbosch en werd uitvoeriger in zijn berichtgeving naarmate hij dichter bij zijn eigen tijd kwam. Toch bleef hij tamelijk afstandelijk, wat zijn werk redelijk betrouwbaar maakt. Zijn kroniek is met andere hand voortgezet door een veel meer emotioneel betrokken auteur, wiens werk dan ook leesbaarder is.

Noord-Brabant was een laatkomer in de geschiedschrijving, zoals diverse auteurs van deze bundel onderstrepen. Ook op ander cultureel gebied liep Noord-Brabant achter bij Brussel en omgeving. Dat er desondanks nu aandacht is besteed aan dit achtergebleven gebied, mag verheugend worden genoemd. De uitvoerige bibliografie achterin de bundel, waarin ook werken zijn opgenomen die in de artikelen niet zijn geciteerd, zal nadere bestudering in de toekomst vergemakkelijken.

Johanna Maria van Winter

J. C. Sytsema, *De 17 keuren en de 24 landrechten in de Ommelander rechtshandschriften* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1998; Amsterdam: VU Boekhandel/Uitgeverij, 1998, x + 443 blz., f95,-, ISBN 90 5383 616 0).

Evenals schouten in het Oversticht en Gelre in de vijftiende en zestiende eeuw behoefte hadden aan een eigen handzame collectie van geldende rechtsregels, zo verging het ook de rechters in de (Friese) Ommelanden van Groningen. Het systeem waarbinnen de rechtspraak 'omging' onder de eigenaars van zogenaamde clauwgerechtigde boerenerven bracht kennelijk mee dat bij een veel groter aantal rechters een veel groter aantal van zulke verzamelhandschriften in gebruik is geweest dan elders in deze periode. Terwijl het aantal bewaard gebleven schoutenboeken uit de Nedersaksische streken beperkt is, schat de auteur van de hier besproken filologische dissertatie het aantal overgebleven Ommelander handschriften op twee à driehonderd. Het gebruik van de Friese taal was in de Ommelanden inmiddels uitgestorven, de toepassing

van het Friese recht echter niet, in tegenstelling tot het gebied bewesten Lauwers waar het Romeinse recht de plaats ervan had ingenomen. De Ommelander handschriften bezigden het Nedersaksisch en uit het feit dat 76 daarvan (en één zestiende-eeuwse druk) een vertaling van de 17 keuren en 24 landrechten als kern van het Friese recht bevatten, wijst erop dat deze tot de elfde eeuw teruggaande teksten voor de praktijk nog van waarde werden geacht.

Mevrouw Sytsema, die constateerde dat wel van de Oudfriese teksten van dit corpus moderne uitgaven bestaan, maar niet van een Ommelander vertaling, nam zich voor met haar dissertatie in de eerste plaats in die lacune te voorzien. Uiteraard moest dat een editie zijn van de 'zuiverste' tekst waarover zij beschikte, een tekst die zo dicht mogelijk stond bij het Oudfriese voorbeeld waarop de Ommelander versie terugging. Het vaststellen daarvan vereiste een geduldige, regel voor regel uitgevoerde vergelijking van de 76 handschriften in kwestie, van de varianten in de vertalingen, het gebleken inzicht van de schrijvers van de Nedersaksische versie in hetgeen de Oudfriese basistekst had bevat. Was er één aanwijsbare Oudfriese basistekst? De auteur laat zien hoe de oudste Ommelander versie (nog uit de vijftiende eeuw, in Assen bewaard) nauw verwant is aan de beschikbare Oudfriese Fivelingoër tekst, maar daar niettemin zo van afwijkt dat een oudere tekst aan beide ten grondslag moet liggen. De tekstvergelijking stelde haar in staat filiaties (*stemmata*) van haar handschriften op te stellen en daarbij kwam zij tot de verrassende conclusie dat de in een aantal manuscripten aangetroffen 'korte' versie van de keuren en landrechten geen 'kort begrip' van de 'lange' versie is, maar een afzonderlijke groep vormt die op een andere, naar het zich laat aanzien oudere basistekst teruggaat dan het Asser manuscript en zijn afgeleiden. Waarom een clauwgerechtigde voor zijn rechtsverzameling voor het ene of het andere type koos, is niet iets waarover mevrouw Sytsema durft te speculeren. Wel gingen in tien procent van de gevallen de schrijvers eclectisch te werk; zij hadden blijkbaar verschillende voorbeelden bij de hand en mengden de bepalingen van de twee versies, bewijs, zegt de auteur, dat zij eropuit waren een in hun ogen zo goed mogelijke tekst te produceren. Betekende dat ook: een in hun tijd zo bruikbaar mogelijke? Het Asser manuscript bevat bovendien een Latijnse vertaling. Deze blijkt van invloed te zijn geweest op, en dus van ouder datum dan de 'lange versie', en los te staan van de 'korte'.

Op grond van haar bevindingen koos mevrouw Sytsema voor haar teksteditie de 'oorspronkelijkste' Nedersaksische vertaling van beide versies, voorzien van haar eigen vertaling in modern Nederlands. De oudste Latijnse versie vinden we achterin het boek. Een in de samenvatting niet ter sprake gebracht maar heel boeiend deel van deze zeer technische studie is het aan de uitgave toegevoegde commentaar op elke keur en elk landrecht afzonderlijk. Scherper dan in de eerdere hoofdstukken komt hierin naar voren wanneer de schrijvers moeite hadden met in hun voorbeelden achtergebleven Oudfriese termen, soms alsnog vertaald maar dan verkeerd geïnterpreteerd, soms verkeerd overgeschreven. Dat kon leiden tot een wijziging of zelfs omkering van de oorspronkelijke bedoeling, een enkele keer tot een volstrekt onbegrijpelijke tekst en men vraagt zich af hoe rechters daarmee omgingen. Wel begrepen, maar verouderde elementen zijn in de korte versie soms vervangen: de Noormannen die mannen gevangen hielden maakten plaats voor Hollanders, munteenheden konden worden aangepast, teken dat de bepalingen wel degelijk nog waarde hadden voor de Ommelander rechtspraktijk. Een lijst van varianten in de bestudeerde teksten en een tabel die de distributie van deze varianten laat zien, besluiten deze interessante studie.

J.-M. Cauchies, ed., *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train* (Burgundica I; Turnhout: Brepols, 1998, x + 172 blz., ISBN 2 503 50650 X); M. Sommé, *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne. Une femme au pouvoir au XVe siècle* (Histoire et civilisations; Ville-neuve d'Ascq (Nord): Presses universitaires du Septentrion, 1998, 575 blz., FF 190, ISBN 2 85939 549 0).

Johan Huizinga en Otto Cartellieri hebben met hun respectievelijke klassiekers over het hof van de Bourgondische hertogen uit het Franse koninklijke geslacht der Valois en vooral over de daar heersende waarden en cultuuruitingen, voor decennia de toon gezet in verband met studies over de Bourgondische hertogen en hun hof. Toch is nieuw onderzoek mogelijk en ook erg wenselijk. De mogelijke wegen die daarbij kunnen worden ingeslagen, worden in de hier aan de orde zijnde publicaties overvloedig aangewezen.

De eerste publicatie is een bundel van bijdragen die tussen 1988 en 1994 verschenen zijn in het jaarboek van het 'Centre européen d'études bourguignonnes'. Deze 'herdrukken' openen een nieuwe reeks 'Burgundica' bij uitgeverij Brepols die haar best doet een monopoliepositie te verwerven inzake publicaties over middeleeuwse geschiedenis. Uitgever en naar we mogen aannemen ook verantwoordelijke voor de selectie is de Belgische mediëvist Jean-Marie Cauchies, ook secretaris en spilfiguur van voornoemd 'Centre'. Alle tien geselecteerde bijdragen zijn in het Frans gesteld, wat ook de voertaal van het 'Centre' is. Engelse bijdragen zijn erg schaars in het tijdschrift. De bijdragen zijn in thematische hoofdstukjes gegroepeerd: het hof en de hof functies; de professionele groepen aan het hof; culturele invloeden; het hof in de brede samenleving. Elke selectie is per definitie bediscussieerbaar, zo is het verband tussen het hof en de diplomaten onder hertog Jan zonder Vrees (1404-1419), dat behandeld wordt in de bijdrage van Ch. de Borchgrave, niet erg duidelijk. Uiteraard resideerden de meesten onder hen bij tijd en wijle aan het hof, maar of ze als 'professionele groep' echt tot het hof te rekenen zijn, is een andere kwestie. Uit de bijdrage blijkt tenandere dat ze in verschillende overheidsinstellingen, raden, rechtbanken en dergelijke werden gerecruteerd. Een hofaanhorigheid in de zin van de omschrijving van het Bourgondische hof die W. Paravicini in de eerste bijdrage geeft, is niet steeds evident. Een groot gevaar bij een dergelijke heruitgave is dat de meeste bijdragen, die nu eens een erg beschouwend en algemeen karakter hebben (zoals die van F. Rapp over de rol van de universitair geschoolden in de uitbouw van de Bourgondische staat), dan weer erg analytisch zijn (bijvoorbeeld mevrouw M. Cheyns-Condé over de verwijzingen naar de Trojaanse materie in de bibliotheek van de hertogen, of Monique Sommé over de rituelen van geboorte en dood van een prinskind), ook gedateerd zijn. Sinds 1988 is heel wat nieuw onderzoek naar de periode en de thematiek verricht, mede door de stimulerende activiteiten van het 'Centre d'études bourguignonnes' zelf. Een aantal bijdragen (van Cauchies zelf, maar ook van Paravicini, Bousmar en De Borchgrave) wordt dan ook terecht gevolgd door een bibliografisch *addendum*, bij andere is dat verwonderlijk genoeg niet het geval. Waarom de, overigens erg lezenswaardige, bijdrage van Graeme Small over het geïntendeerde publiek van de hofkronieker Georges Chastellain, niet vergezeld laten gaan van een verwijzing naar zijn ondertussen in druk verschenen doctoraat over dezelfde kroniekschrijver (Londen, 1997)? Dit is geen alleenstaand voorbeeld, al blijft het belang van de bundel groot: het jaarboek van het 'Centre d'études bourguignonnes' leidt een nogal discreet leven, door deze heruitgave wordt een gedegen selectie uit haar publicaties voorgesteld en alvast een brede waaier van onderzoeksmogelijkheden en mobiliseerbare bronnen gepresenteerd.

Dit laatste is zo mogelijk nog meer het geval met de tweede publicatie die hier aan de orde is. Het boek dat Monique Sommé (hoogleraar aan de Universiteit d'Artois in Atrecht) aan de Bourgondische hertogin Isabella van Portugal (1397-1471), derde echtgenote van hertog Filips de Goede heeft gewijd, is veel meer dan zomaar een biografie, zoals de titel zou kunnen laten ver-